

Fra den danske Handels Empire.

Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire. Forhold og Personer i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel. Udarbejdet paa Foranstaltning af Grosserersocietetets Komite. 1—2. Del. København. (Det nordiske Forlag), 1899—1900.

En Særegenhed for moderne Videnskab er Specialiseringen. Polyhistorer bliver sjældnere og sjældnere, hver Forfatter vælger sit Speciale, uddyber det og frembringer Særundersøgelser af større eller mindre Omfang og Værdi. Det hører til Sjældenhederne, at en Videnskabsmand fuldtud behersker flere Discipliner, og det er ikke hyppigt, at en Forfatter, hvis Hovedvirksomhed ligger paa et bestemt Omraade, giver sig i Lag med fjærnere liggende Opgaver. Den Styrke, der ligger i denne Begrænsning, har uomtvistelig en stor Værdi, og paa Grund af det Omfang, hver enkelt Disciplin nu om Dage under den kolossale Literaturproduktion har naaet, er en slig Ensidighed ofte næsten nødvendig. Vist er det dog paa den anden Side, at det er i høj Grad værdifuldt, at Grænsemurene undertiden brydes.

Inden for Historieforskningen er Specialiseringen som bekendt stærkt gennemført, og ikke mindst herhjemme har vi længe levet i de store, dybtgaaende

Fra den danske Handels Empire.

Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire. Forhold og Personer i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel. Udarbejdet paa Foranstaltning af Grosserersocietetets Komite. 1—2. Del. København. (Det nordiske Forlag), 1899—1900.

En Særegenhed for moderne Videnskab er Specialiseringen. Polyhistorer bliver sjældnere og sjældnere, hver Forfatter vælger sit Speciale, uddyber det og frembringer Særundersøgelser af større eller mindre Omfang og Værdi. Det hører til Sjældenhederne, at en Videnskabsmand fuldtud behersker flere Discipliner, og det er ikke hyppigt, at en Forfatter, hvis Hovedvirksomhed ligger paa et bestemt Omraade, giver sig i Lag med fjærnere liggende Opgaver. Den Styrke, der ligger i denne Begrænsning, har uomtvistelig en stor Værdi, og paa Grund af det Omfang, hver enkelt Disciplin nu om Dage under den kolossale Literaturproduktion har naaet, er en slig Ensidighed ofte næsten nødvendig. Vist er det dog paa den anden Side, at det er i høj Grad værdifuldt, at Grænsemurene undertiden brydes.

Inden for Historieforskningen er Specialiseringen som bekendt stærkt gennemført, og ikke mindst herhjemme har vi længe levet i de store, dybtgaaende

Monografiers Tid og ikke i de samlede Fremstillinger. Visse Æmner, som man, efter som Forskningen er skreden frem, er kommen til at regne for saare betydningsfulde for en Helhedsskildring af en enkelt Tid eller af en længere Udvikling, har det trods denne Udstykning af Arbejdsfeltet dog ligget almindelige Historikere ret fjærnt at tage fat paa, og netop her har der været Tilfælde, hvor det har været ubetinget heldigt, naar Mænd uden for Historikernes Kreds har følt Trang til at løse disse Opgaver, og naar de har medbragt Forudsætninger, der kunde love rig Frugt af deres Virken paa historisk Omraade.

Paa Grænsen af almindelig politisk Historie eller Samfundshistorie og Nationaløkonomi findes der saaledes en Række Æmner, som ikke særlig nationaløkonomisk uddannede Historikere har svært ved at behandle med Sikkerhed, medens de dog uafbrudt føler Nødvendigheden af, at slige Æmner optages og gennemarbejdes. I Europas Historieforskning er dette i den sidste Menneskealder blevet forstaaet, og inden for hvert Land har Forskere med særlig nationaløkonomisk Uddannelse skabt en Række Værker, ved hvilke den historiske Videnskab har modtaget den største Berigelse.

Her i Danmark er i det sidste Aarti en lignende Samvirken begyndt, og Begyndelsen har opfordret til Efterfølgelse.

For omtrent ti Aar siden var Historikere, der behandlede Æmner af Danmark-Norges økonomiske Historie, særlig dets Finans- og Handelshistorie i Tiden 1750 til 1840 overmaade vanskelig stillede.

Vore Landboforhold var vel omkring Jubilæumsaaret 1888 blevet alsidig og fortrinlig behandlet ogsaa fra statistisk Side. men ellers beroede vor Viden paa alt andet end tidssvarende Arbejder. Vi havde fra Fyrerne Nathansons righoldige, men langt fra fuldstændige eller helt paalidelige og i alt Fald saare uhandlelige Værk; A. S. Ørsteds Erindringer gav visse Synspunkter og Supplemerter, men mest dog kritiske Randgloser; et moderne Værk, støttet paa de Arkivundersøgelser, som Tiden kræver og Arkivernes bedre Ordning har gjort mulige, havde vi ikke. Spørgsmaal af speciellere Interesse eller af større Rækkevidde, som man ønskede besvarede, krævede Førstehaandsundersøgelser, der for den mindre nationaløkonomisk skolede Historiker ikke blot betød en stor Omvej og Arbejdssinking, men ofte var ganske uoverkommelige. Da tog Direktør Marcus Rubin fat og skrev »1807—14« og »Frederik VI's Tid«.

Fra nationaløkonomisk-statistisk Side blev disse Værker hilst med den største Anerkendelse, Historikernes Tilfredshed var ikke mindre og belyses maaske bedst ved den Kendsgæring, at hvad der i »Danmarks Riges Historie« er skrevet om de økonomiske Forhold i Danmark i Perioden 1814—1839 helt er bygget over Rubins Bøger. Havde »Danmarks Riges Historie« bragt Kildehenvisninger, vilde Citater under hver Side have vidnet herom. Hvad der fra et historisk Synspunkt ved Rubins Værker er det afgørende, er imidlertid den Sikkerhed, hvormed han løste den for ham nye Opgave.

Som Arbejdet laa for ham, var det først og fremmest det statistisk-økonomiske Element, han skulde

behandle, men under hans Hænder formede det, som han beskedent benævnedes »Studier« eller »økonomiske og historiske Studier«, sig til en samlet Skildring af Hovedudviklingen i Danmark i den paagældende Tid. Han blev helt Historiker, og var der end stadig lagt en Hovedvægt paa de økonomiske Data, saa havde han tillige med en Sikkerhed, der vidnede om et historisk Blik og historisk Skole, svejset disse sammen med de almindelig historiske i en klar, paa-lidelig og mærkelig anskuelig Fremstilling.

Saa fremragende en Plads indtager disse to Værker i vor nyere Litteratur, at de selvfølgelig træder frem for ens Erindring, naar man modtager endnu et stort historisk Værk fra nationaløkonomisk Side, et Værk, der ikke mindre end Rubins ved sit Æmne paakalder ens Interesse og ved sin Forfatters paa Forhaand kendte Intelligens og skarpe Pen vækker ens Forventning. Afhjælp Rubins Skildring af Perioden 1807—1839 eller rettere 1800—1839 et stort Savn, saa var en Skildring af vore Handels- og Finansforhold i den foregaaende Periode ikke mindre ønsket.

Drager Hr. Kontorchef Schovelins Bog saaledes naturlig Tanken tilbage til Hr. Rubins, saa opfordrer Forfatterens Fortale til 1. Bind tillige til Sammenligning. Hr. Schovelin anerkender stærkt saa vel Hr. Rubin som andre »myreflittige Forskere« — Nathanson, Thaarup, Bruun og Nyrop — hvis sikre Sans for de tørre Tal, Samvittighedsfuldhed og ængstelige Omhyggelighed han med Rette priser. Men de tilfredsstillende ham dog ikke, »intet Billede har indbrændt sig i hans Erindring«, idet han ønsker at se Tiden for sit indre Blik og blive fortrolig med

dens store Skikkelser. Noget andet og noget mere end Hr. Rubin antyder Hr. Schovelin saaledes paa Forhaand, at han vil gøre ud af sit Æmne. Man griber da hans Bog med dobbelt stor Forventning.

Stemningen under Læsningen af de to Forfatteres Værker er nu ikke helt ensartet. Harmonisk Tilfredshedsfølelse skabtes af Rubins Bøger ved voxende Viden om Ting, der var helt ny for en, og som først Rubin fremdrog eller klarede i Afsnit, der helt igennem hvilede paa de mest omfattende Førstehaandsstudier, ved Sikkerhedsfølelsen paa Grund af den omhyggelige Kildecitering og ved den ædruelige Vurdering af Forhold og Personer, ved Glæde over den stærke og livligt interesserede, men altid taktfuldt beherskede Forfatterpersonlighed, der mærkedes bag det rene danske Sprog, hvori var formet en Fremstilling, som vel efter Sagens Natur hist og her maatte tynges af Tal og af tørre Data, men som ogsaa kunde hæve sig højt i ægte og naturlig Aandfuldhed, — alt dette skabte en Tilfredshed, der ikke formindskedes, fordi man paa Punkter kunde være uenig med Forfatteren og føle Trang til at give sin Uenighed Luft.

Langt mere uensartet og uharmonisk er det blivende Indtryk efter Læsning og Gennemarbejdelse af Hr. Schovelins Bog. Netop derfor er det ingen let Opgave, den ærede Redaktion har stillet mig ved, allerede efter første Binds Fremkomst, at bede mig om at anmelde dette Værk. En udtrykkelig Anerkendelse af, hvad der er af værdifuldt i denne Bog, maa nemlig ledsages af en Paavisning af, hvorfor

man paa andre vigtige Punkter ingenlunde kan være glad ved den.

En Hovedfordel for Hr. Schovelin i Modsætning til Hr. Rubin var det, at Perioden fra omtrent 1750 til 1800, hvis Handels- og Finanshistorie han vilde skildre, er ganske anderledes bearbejdet, end den følgende Tids Historie var det. da Hr. Rubin tog fat Bortset fra en Mængde andet værdifuldt Materiale — jeg nævner blot de »Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekreds«, Dr. Rønnings store Bog, den store Struenseeliteratur og »Regeringsskiftet 1784« — saa havde Professor Holm og Provst Koch i Bøger og Afhandlinger gjort Forarbejder, der direkte berører Hr. Schovelins Æmne. I Professor Holms Frederik V's Historie fandt Hr. Schovelin som Udgangspunkt en Skildring af Danmark-Norges økonomiske Historie indtil 1766, og skønt Prof. Holm ikke er særlig handels- eller finanskyndig, støtter Hr. Schovelin sig dog helt til ham; Provst Koch har skrevet en Afhandling om den store Finanskriser 1763—64, der paa et Hovedpunkt har givet Forfatteren fast Bund under Fødderne. J. H. E. og A. P. Bernstorffs Udenrigspolitik, der spiller en Hovedrolle for Handels- og Finanshistorie, har Geheimeraad Vedel og Prof. Holm næsten fuldstændig oplyst.

Ikke tilnærmelsesvis i samme Grad fandt Hr. Rubin Jordbunden opløjet, og Hr. Schovelin har da kunnet undgaa at gøre de kolossale Studier i utrykt Materiale, som Hr. Rubin maatte anstille, men har derved ogsaa givet Afkald paa at levere et saa grundlæggende Arbejde. Dette skal dog i og for sig ikke være en Bebrejdelse, enhver har jo Lov til at be-

grænse sine Opgaver. Men jeg tror, at Hr. Schovelins Arbejde vilde have vundet, om han helt igennem havde anlagt det noget dybere og havde kulegravet sin Jord overalt. De udmærkede vejledende Arkivregistraturer, som Rigsarkivet har udgivet for Renteskammer- og Finanskollegier, vilde have lettet Arbejdet, men det skal indrømmes, det vilde have kostet ulige større Arbejde og meget længere Tid. Nu er der imidlertid adskilligt, selv af meget nærliggende og let tilgængeligt utrykt Materiale, som man undrer sig over, at Forfatteren ikke har gennemarbejdet, og der er en Række Punkter, hvor man kunde have ønsket mere, f. Ex. angaaende Finanspolitiken i Perioden 1772—1783, angaaende de store Handelskompagniers Drift og Historie, som det ikke er heldigt, at Forfatteren med beraad Hu har ladet ligge, og endelig vilde en udførligere Behandling af Toldloven 1797 dog vistnok have lønnet sig. Paa alle disse Punkter har Forfatteren ladet vigtige Opgaver ligge til Professor Holm, der jo forhaabentlig om faa Aar faar ført sit store Værk frem til Aarhundredets Slutning. Men herpaa skal jeg ikke lægge afgørende Vægt, tilbage bliver mange Punkter, hvor Forfatteren har leveret noget særdeles godt.

Uheldigt er det imidlertid, at Forfatteren, netop fordi han, som han selvfølgelig ogsaa selv loyalt fremhæver, har saa mange moderne Forarbejder at støtte sig til, ikke ved et gennemført Enkelthenvisningsapparat klart viser, hvor hans Fremstilling beror paa egne Førstehaandsforskninger, og hvor ikke. Det er saa meget mere uheldigt, som hans Bog spænder over saa mange Felter, hvor det hele Mate-

riale findes i andres Fremstillinger, hvor det originale kun er Formen, og adskillige Punkter, hvor Forfatterens meget stærke Subjektivitet gør sig gældende. Det er uheldigt, at Forfatteren ikke har forstaaet, at hans Bog vilde have vundet, hvis han som Hr. Rubin og som alle andre moderne danske historiske Forfattere Punkt for Punkt havde afhjæmlet sin Fremstilling. Jo flere trykte Fremstillinger en Forfatter benytter, desto ivrigere synes jeg, at han maa være for, at hans Læser overalt kan kontrollere, om Fremstillingen beror paa andres Dom eller Skildring eller paa et første Haands Kildemateriale, og det er af Betydning, at det nøje kan konstateres, i hvor høj Grad de citerede utrykte Samlinger er benyttet, om kun ret overfladisk eller ganske udtømmende. Det er ikke nok — selv om det tilfredsstillende de rent formelle Fordringer — i Spidsen for hvert Afsnit paa over hundrede store Sider at faa en Bunke Citater en bloc og derpaa ikke halvhundrede Enkelcitater. Det er ikke nok at vide, at Børsarkivet eller de Schimmelmansske Papirer i Rigsarkivet eller i Hamburgs Stadt Archiv, eller at en tyk Bog af Nathanson eller Holm eller tre Bind af Bobé er benyttet, vi maa vide nøjagtig hvor og hvorledes. Ellers svækkes Tilliden, og andre Forskere hindres i at benytte et saadant Arbejde. Dette burde være ren Børnelærdom for enhver, der indlader sig paa at skrive en historisk Bog. Jeg ved vel, at nogle vil sige, at et slikt Kildeapparat er for lærd eller for tungt, men her er virkelig et Punkt, hvor man ikke har Lov til at slaa af paa de methodiske Fordringer. Gør Fremstillingen saa let og læselig som muligt, — det er en Sag for sig,

men Henvisningerne skal være i Orden; Undtagelser kan kun tillades under rent særlige Omstændigheder, og jeg tilstaar, at jeg finder det uheldigt, at »Danmarks Riges Historie« Forfattere har emanciperet sig fra at give Henvisninger, selv om i dette Tilfælde ganske vist overmaade meget taler for, at det er sket.

Men i denne Forbindelse maa det bemærkes, at Hr. Schovelins Bog ikke er saa fri for Tendens, at dette kunde undskylde Mangelen paa gennemført Dokumentation. Tværtimod. Tendensen er udtrykkelig. Ikke alene en historisk Skildring for Æmnets egen Skyld har Hr. Schovelin villet give, han har tillige villet benytte det til praktiske Formaal, til Docering af visse Principper og Theorier. Han er her gaaet fuldkommen ærlig og aabent til Værks, det gælder blot om, at enhver Læser holder sig dette klart og tager Hensyn dertil ved Brug og Bedømmelse.

For det første har Hr. Schovelin ønsket at levere et Indlæg imod den økonomiske Liberalisme og dens Forfattere, en Mængde Udfald — direkte og indirekte — i meget overlegne Udtryk rundt om i Bogen vidner herom. Jeg skal ikke gaa meget ind herpaa, dels fordi det ikke er det Synspunkt, hvorfra Hr. Schovelins Bog interesserer mig, dels fordi jeg ikke har fundet noget nyt eller særlig paaagtelsesværdigt i disse Udtalelser, og endelig fordi jeg aldeles ikke har Kald eller Trang til at skille denne Trætte. Kun til et Par Bemærkninger finder jeg Anledning. Naar Hr. Schovelin gentagne Gange gaar løs paa historiske eller nationaløkonomiske Forfattere, der ud fra formentlig ensidige og uheldige liberale økonomiske Synspunkter har forsyndet sig, saa vilde det

have haft sin Interesse at faa nøjagtig opgivet, hvem der menes. Naar det drejer sig om Adam Smiths Betydning eller almindelige økonomiske Principper, interesserer det mindre, men hvor i den forhaandenværende Literatur om de særlige danske Forhold gør denne Ensidighed sig gældende? Jeg mindes ærlig talt ikke at have læst en af rent subjektive Meninger saa stærkt præget Bog om den forhaandenværende Tid som Hr. Schovelins. Jeg skal dog ikke forsværge, at Hr. Schovelin kan give de fornødne Citater, men det havde dog været rart at se disse ensidige Forfattere eller Historikere, der tankeløst har gentaget taabelige Domme etc. Er det ret obscure Forfattere, hvorfor saa slaa saadan løs paa dem, er det Folk af højere Rang, saa lad os faa dem frem.

Men dernæst er Hr. Schovelins Bog præget af Lyst til at paavirke den nulevende danske Handelsstand. Der er paa en Gang et agitatorisk og et moraliserende Sving over den. Ganske øjensynlig er det de sidste Aars store Bevægelser i vor Handelsverden, vor Frihavn, de store Aktieselskaber og det østasiatiske Kompagnis Stiftelse, der fylder Forfatteren med Interesse og Begejstring. Medens jeg er mindre henrykt over den førstnævnte Tendens, saa synes jeg, at det ikke altid er ilde, at et historisk Værk bliver til under et saadant Pres af personlige Interesser; det giver en Friskhed og Farve, der ingenlunde behøver at være uheldig. Men hvorfor driver dette Hr. Schovelin til en mærkelig utækelig Moraliseren og underlig smagløse Udtryk?

Visselig, den danske Købmandsstand i Ære, og dens fortrinlige Arbejde vurdere vi alle. Men hvor-

for sige strax i Bogen, at vor Købmandsstand betragter Hæderen som den højeste Løn? Jeg synes, at det gaar lidt for højt, højere visselig end det forrige Aarhundredes og vore Dages driftige og hæderlige Købmand selv forlanger det. Og hvad har Tietgen i denne Bog at gøre? Og hvad er det for underlige Haranguer om »en ussel Tid med Vanmagt, Brist paa Idealtro« etc. etc. Er det den samme Tid, der tæller Tietgen og Købmændene, »der betragter Hæderen som højeste Løn« imellem sine Sønner? Jeg synes, at Forfatteren her, som paa mange Steder, skulde have undladt disse Hjærteudgydelser, der virkelig ikke er imponerende. Men det hænger, tror jeg, noget sammen med, at Hr. Schovelin stærkt præciserer, at han vil have Købmandsstanden raabt i Gevær ved Hjælp af en livfuld Skildring af »vor store begejstrende Fortid«. Hr. Schovelin er meget overbevist om, at denne Stræben just er den rette, thi citerer han: Goethe har sagt: »Das Beste, was wir aus der Geschichte gewinnen, ist der Enthusiasmus«.

Tror Hr. Schovelin for Alvor, at en halvt begejstret, moraliserende Skildring af hin Tid skulde virke stærkt paa vor praktiske Købmandsstand? Jeg tvivler, og jeg vilde sætte vore dygtige Købmænd mindre højt, end jeg gør, hvis det var Tilfældet. Men jeg mener iøvrigt, at Begejstring, Enthousiasme skal man ved en historisk Skildring netop ikke lægge an paa at fremkalde, og, tillad mig, Goethe er nu ikke den Tysker, hvis Ord vejer tungest for en Historiker. Det bedste, vi kan faa ud af Historien, er simpelthen Forstaaelse, og at lægge vor Skildring

an herpaa, bør være Hovedformaalet. Saa maa enhver siden tage den Begejstring, han formaar. Hvis vi endelig skal citere Tysk, saa holder jeg paa Rankes simple Ord: »Ich will nur zeigen, wie es eigentlich gewesen«. Hvad jeg har imod Hr. Schovelins Bog paa dette Punkt er kort og godt, at den ikke er noget nok, den er tillavet for meget ad usum Delphini. Det er vi ikke vant til i moderne dansk Historieskrivning, og det skulde vi ikke vænne os til.

Men jeg gaar nu over til Bogens Plan og øvrige Indhold. Den Opgave, Hr. Schovelin har stillet sig, er vel valgt, og Arbejdet anlagt paa en klog og en hensigtsmæssig Maade, skønt Titelen »Fra den danske Handels Empire« er meget søgt, og Skildringen ingenlunde overbeviser om det naturlige og berettigede i at overføre et Navn, der hidtil kun er brugt om en helt anden Tids Kunst og Moder paa dansk Handel i det forrige Aarhundrede. Æmnet er dansk Handelspolitik og Pengevæsen i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel, Storhandelens, særlig den københavnskes Vilkaar og Væxt i denne Tid, fra de vanskelige Aar ved Aarhundredets Midte til den gennembrydende Toldforordning af 1. Februar 1797. Just denne sidste var Udgangspunktet, idet Værket oprindeligt var tænkt som et Jubilæumsskrift til hin Toldlovs Hundredaars Fødselsdag. Alt dette er af stor Betydning. Hverken af hver enkelt Del eller af det hele i Sammenhæng ejede vor Literatur en tidssvarende Fremstilling. Men naar Forfatteren paa en Gang udvider og begrænser sit Æmne ved sin Bogs Undertitel »Forhold og Personer«, da er dette et ikke mindre klogt Greb.

Forfatteren vilde — med Rette — ikke skrive Nathanson om igen, han har med Sans for Livets praktiske Kaar indset, at Tal alene skaber ikke Forstaaelse af, hvad der skete i Danmarks økonomiske Forhold den Gang, eller af hvad det haandgribelige Resultat blev for hele Samfundet. Han har set rigtigt i, at Handel og Penge maatte stilles i Forhold til almindelig politisk Historie, til Aandsliv og anden Kultur og til de levende Mennesker, som handler og bruger Penge. Nyt er dette Program vel ikke — Hr. Rubin har netop fortræffelig fulgt det — men derfor bliver det jo ikke mindre godt.

Ganske særlig fremhæver Forfatteren, at han ikke blot vil skrive om Tal og økonomiske Data, om Varer og Penge, men ogsaa om levende Personer. I Fortalerne til begge Bind og rundt om i spredte Bemærkninger siger han idelig, at det ikke er i selvlavede Abstraktioner, -ismer eller Ideer, som Historie-skrivningen bør fordybe sig for meget, men derimod i Mennesker; den bør gøre Mennesket, Personligheden til Udgangspunkt, Gennemgangspunkt og Endepunkt. Selvfølgelig, men hvorfor theoretisere i den Grad derover? Man synes her at mærke, at Hr. Schovelin ikke har beskæftiget sig meget med historisk Forskning og Fremstilling, thi hvad han her er saa optaget af, er virkelig noget, der hører til Historikeres simpleste Viden, og der er ikke meget nyt i hans Bemærkninger herom (bortset fra en noget for stærk Fremhævelse deraf, som Prof. Falbe-Hansen imidlertid i en Anmeldelse har udtalt sig tilstrækkelig om). Der er i alt Fald herhjemme ringe Anledning til at tale derom, thi er der noget vor moderne Historie-

forskning ikke er, saa er det abstrakt eller upraktisk og upersonlig.

Skønt Hr. Schovelin i dette ret overflødige Kursus i den historiske Methodes Elementer røber visse skruede Meninger om sin Opgave, saa tager han dog naturligt og heldigt paa denne Side af Sagen. Det er en ejendommelig og i vor Literatur ret ny Maade, hvorpaa han grupperer sin Fremstilling af Handels- og Finanshistorie omkring en Række Personer. Det giver hans Bog forøget Interesse og Værdi.

I første Bind, der gaar indtil 1783, falder dette lettest, thi alt samler sig naturligt om en enkelt Skikkelse, Heinrich Carl Schimmelmänn. En Skildring af hans Person og Virksomhed bliver Midtpunktet, andre fremragende Personligheder som J. H. E. Bernstorff, A. P. Bernstorff og Guldberg finder naturlig deres Plads ved Siden af ham. Første Del ender med Statsministerens Død 1782. I anden Del (1783—1797) er de Personer, der virker paa det økonomiske Omraade, mindre monumentale, men ogsaa her fremhæver Skildringen naturlig Ernst Heinrich Schimmelmänn og Christian Ditlev Reventlow.

Skildringen af Carl Heinrich Schimmelmänn er dygtig og interessant, ubetinget det fyldigste og det bedste, der hidtil er givet, og det bedste i Bogen. Hr. Schovelins betydelige Evne til psykologisk Karakteristik viser sig ubetinget heldigt her; der er baade Originalitet og sympathisk Forstaaelse i Behandlingen af den snu og hensynsløse, saare praktiske, beregnende og dristige Finansmand, og det maa siges, at selv om ikke mange Enkeltheder er positivt

nye, saa er vor Helhedsopfattelse af Skatmesteren nu langt bedre og sikrere end før. Hr. Schovelin ynder stærke Ord og meget kraftige Sammenligninger; han er langt fra altid heldig dermed. men i Skildringen af Schimmelmans træffer han dog i det hele sikkert. Billedet af Schimmelmans og Struensees »Køretur« er saaledes særdeles godt. Anskuelig og velberegnet er ogsaa den Maade, hvorpaa Fremstillingen af den økonomiske Stilling ved Schimmelmans Ankomst til Danmark knytter sig til Karakteristiken af hans Personlighed. Man forstaa fuldt ud den vanskelige finansielle Situation, hvori Schimmelman greb ind; Skildringen af den danske Udenrigshandel og af J. H. E. Bernstorffs Udenrigspolitik, der saa stærkt tjente Rigets handelspolitiske Interesser, er meget instruktiv, og i Personskildringen er givet Forudsætninger for at forstaa Schimmelmans følgende dominerende Stilling og Virksomhed. Over Schimmelmans Forhold i Struenseetiden kaster Forfatteren et nyt Lys; de store utrykte Brevvexlinger mellem de to Bernstoffer og den gamle Ditlev Reventlou bekræfter hans Opfattelses Rigtighed.

Naar Hr. Schovelin dernæst gaar særlig ind paa den københavnske Storhandels, Grosserernes og Grosserersocietetets Forhold og Personer, saa yder han ogsaa her Ting af Interesse. Afsnittet om Transitoplagsvæsenet og Planerne om en Frihavn bør her særlig nævnes. Skildringen af de Coninck, som Forfatteren jo allerede tidligere har biograferet i Biografisk Lexikon, er vellykket; den af August Hennings støtter sig jo helt til Hr. Arkivsekretær Blochs Afhandlinger, men er godt tilskaaren og vel

indpasset. Ogsaa her savner man dog en mere energisk Benyttelse af utrykt Materiale; hvorfor har Forfatteren, naar han giver Hennings saa stor en Plads i sin Fremstilling, ikke benyttet Guldbergs og Hennings Breve i Rigsarkivet? Deres Erhvervelse af Arkivet kunde ses i dets Aarsberetninger. Det undrer mig iøvrigt noget, at Hr. Schovelin netop, naar han lægger saa megen Vægt paa de optrædende Personer, ikke har kunnet faa noget mere frem om andre københavnske Grosserere, de Coninck er jo den eneste, af hvem der gives en mere udførlig Skildring. Her føles ubetinget et Savn, men hvis Forfatteren ikke har kunnet opspore mere biografisk Materiale, er han jo sagesløs. Hvor Forfatteren finder Anledning til at udrede Merkantilismens System, Theoriene om Papirsedler og Handelsbalance, er der ogsaa kun Grund til Tilfredshed; Forfatteren viser ikke blot Evne til Personkarakteristik, men ogsaa Greb paa at tumle med og anskueliggøre økonomiske Theorier paa en praktisk og klog Maade. Dette fremtræder ogsaa i Skildringen af »Det dybe Fald«, der indleder anden Del; man faar langt klarere Forstaaelse af Krisen 1783, dens Aarsager og Følger, end man hidtil har haft. Forfatteren slynger med sikker Haand de forskellige Traade sammen, og Karakteristiken af Ernst Schimmelmann og Christian Ditlev Reventlow er træffende og vistnok i Hovedsagen rigtig. Fremstillingen af de to nævntes Opposition og Polemik mod Guldberg er ligeledes særdeles god. Her saavel som paa andre Steder i begge Dele har Forfatteren fremdraget en Række nye Tal, der supplerer vor Viden og giver Overblik over

Udviklingens Frem- og Tilbageskridt. Saaledes bør nævnes den statistiske Fremstilling af Danmarks, særlig Københavns, Handel i Aarene 1763—1784, der gives i Slutningen af 1. Del. Det tør overhovedet fastslaas, at hvad Hovedsagen angaar, saa vil man fremtidig ved Hjælp af Hr. Schovelins Bog faa en klarere Forestilling end tidligere om, hvad der er sket i Danmarks Handel og Pengevæsen før det Tidspunkt, hvor vi kan øse vor Viden af Rubins Værker. Selv indrømmer Forfatteren, at Æmnet ikke er udtømt; det er det visselig ikke, Bunden er her langt fra skrabet saa nær som ved Rubins Arbejder, men hvad der er givet bør anerkendes med Tak. Til denne Anerkendelse maa der imidlertid knyttes nogen Kritik, dels af mere reel Natur, vedrørende nogle bestemte Punkter, og dels angaaende Bogens Stil og Tone.

Hvad det første angaar, skal jeg ikke gaa ind paa den vidtløftige Fremstilling af, hvorledes Theorien om den økonomiske Frihed er opstaaet og grundlagt, eller Undersøgelsen af i hvor høj Grad disse Theorier har haft Betydning for Frihandelsbevægelsen indenfor den danske Lovgivning i Tiden efter 1788. Jeg er ikke tilstrækkelig inde i de paa-gældende Forhold eller i den store ældre økonomiske Literatur, som Forfatteren, at dømme efter hans meget deciderede Domme om den, maa have gennemarbejdet meget grundig, til at jeg her i Øjeblikket tør udtale nogen bestemt Mening. Jeg skal dog i al Beskedenhed tilstaa, at den Undersøgelse, der (II. Del, S. 195 fig.) følger oven paa Forfatterens Paastand om, at der næsten ingen Forbindelse var mellem de Adam

Smithske Tanker og Theorier og Lovarbejderne i den danske Finanskommision, ikke har været mig overbevisende. Forfatteren mener at støtte sin Paa-stand ved »historisk Sikkerhed, altsaa i Kraft af samtidige uforkastelige Vidnesbyrd fra eller om de paagældende Personers økonomiske Betragtning, men det, han giver, er i Virkeligheden væsenlig en Undersøgelse af Martfeldts Theorier og disses Forhold til Finanskommisionens Arbejder, og jeg skulde dog tro, at der kunde drages adskillig mere ind herunder. Da jeg imidlertid en Gang senere i en Undersøgelse af A. P. Bernstorffs nationaløkonomiske Opfattelse kommer selvstændigt ind derpaa, skal jeg lade dette ligge og kun tillade mig foreløbig at sætte et Spørgsmaalstegn ved Forfatterens Udtalelser herom.

Andet frister mere til Kritik. Anken mod Udeladelsen af bestemte Enkelthenviisninger faar et praktisk Grundlag, naar man paa Omraader, hvor Forfatterens Kilder er almenkendte, tror at kunne iagttage en lidet omhyggelig Benyttelse. Jeg skal fremhæve et Par Exempler. Saaledes træffer man i en meget effektiv Indgang til 6. Afsnit af »Et Forspil i Rokoko« nogle besynderlige Ord om, at medens H. C. Schimmelmann havde lægt Krigens Saar, saa »havde Kongen forblødt sig. Den ejegode Frederiks Sjælekraft var af Modgangen uhjælpelig nedbrudt« etc. etc. Dette er en ny Oplysning om Frederik V's Dødsarsag? Nej, denne var virkelig Følgerne af hans letsindige Levned og anden Sygdom, og ingenlunde Sorg over Landets vanskelige politiske Stilling, der ganske vist nu og da bekymrede ham, men

aldeles ikke var Aarsag til hans Død. Jeg tror nu heller ikke, at Forfatteren har villet sige noget andet, end hvad han herom har læst i Prof. Holms Bøger, men Tillavningen er saadan, at en Fjer er bleven til syv Høns. Lignende misvisende Indtryk faar man af Juliane Marie; hvorfor skal hun være en »Kirsten Giftekniv«? Karakteristiken af hende S. 133 er, efter hvad Hr. Schovelin har kunnet læse sig til om hende, aldeles overfladisk. Om Osten gælder det samme; han var saa vist en — ogsaa i Finanspolitik — altfor betydelig Mand, til at Forfatteren har Lov til at slaa ham sammen med Beringschiold og Rantzau-Ascheberg og Køller i »en hyggelig Bande«. Hvis Forfatteren havde ledt lidt i Rigsarkivet, vilde han have kunnet finde et ikke uvigtigt Materiale vedrørende de finansielle Forhold i 1772—1773 (nemlig i de saakaldte »Konseilsager«), der ogsaa vilde have oplyst adskilligt om Osten. Naar det siges, at Toget til Algier kostede J. H. E. Bernstorff hans Stilling, er dette vitterlig ikke rigtigt. Og hvad er det for en mærkelig Oplysning (II. S. 179), at vi 1788 havde vor sidste Krig med Sverige? Jeg har altid troet, at vi ogsaa havde Krig med Sverige 1809 og 1813. Eller hvorfor kalder Hr. Schovelin (I. S. 202) ikke mindre end to Gange A. P. Bernstorff demonstrativt for den unge? Han var dog virkelig den Gang over treogfyrretyve Aar. Jeg skal ikke tage flere Exempler, thi jeg lægger mindre Vægt paa den enkelte Ukorrektthed end paa, at denne lidet omhyggelige Behandling gør Læseren utryg. Men endvidere søger Forfatteren idelig Aandrigheder eller Sammenligninger, der visselig ikke altid ere holdbare. Det kulminerer

maaske, hvor A. P. Bernstorff kaldes det 18. Aarhundredes Bismarck. Her er man dog ude over al Fornufts Grænse, og her har man et Udslag af Forfatterens Lyst til ubehersket at give efter for ethvert Indfald eller Tankespring. I dette Tilfælde faar et Ord af A. P. Bernstorff til Münter Hr. Schovelin til at huske Bismarcks »le roi me reverra«. og strax faar vi den absolut meningsløse Bemærkning om A. P. Bernstorff som det 18. Aarhundredes Bismarck. Eller den ganske overdrevne Sammenligning mellem den store franske Revolution og Regeringsskiftet 1784.

Alt dette staar imidlertid i nøje Sammenhæng med Bogens Stil og Sprog-tone. Før jeg gaar over dertil, skal jeg dog først gaa ind paa et enkelt større Spørgsmaal af reel Natur, hvor jeg ikke er enig med Forfatteren. Jeg bortser her ganske fra det Afsnit sidst i 2. Del, der under den ubegribelige søgte og for almindelige dødelige uforstaaelige Titel »Pungen« til »Parykken«, bringer et Essay over Struensee paa Grundlag af den trykte Struenseeliteratur. Da Forfatteren selv siger, at denne Skitse intet prætenderer, skal jeg ikke gaa ind paa den, hvad der ellers kunde være al Anledning til, og skal kun bemærke, at Forfatteren øjensynlig ikke kender en Afhandling af Provst Koch om »Struensees Parti«, hvor det godtgøres, i hvor høj Grad Struensees Reformer var en Udførelse af andres Planer og Ideer.

Men hvad jeg ønsker at gaa nærmere ind paa, er et af de faa Punkter, hvor Forfatteren synes at ville hævde en ny og selvstændig Opfattelse af de almindelige politiske Forhold, men hvor han dog,

saa vidt jeg ser, hverken bringer nyt Stof eller har Ret i sin Fremstilling. Det drejer sig om H. C. Schimmelmans Stilling i Aarene 1773—1780—1783.

Allerede S. 6 i 1. Del siger Hr. Schovelin om H. C. Schimmelman, at han i »tyve lange Aar blev saa godt som eneraadig over Danmarks Handelspolitik og finansielle Forhold til Udlandet«. Denne Bemærkning kan jeg ganske tiltræde, men derved kommer jeg mærkelig nok i Modsætning til, hvad Hr. Schovelin senere gør gældende. Man skulde tro, at ovennævnte Citat gjaldt for hele Tiden 1762—1782. og at der til Spørgsmaalet om, hvem der fra 1773 til 1780 (82) havde Hovedindflydelsen paa Danmarks Handelspolitik og finansielle Forhold til Udlandet, maatte svares H. C. Schimmelman.

Men 1. Del S. 134—141 og 160 flg. bruger Forfatteren Udtryk, der tyder paa en helt anden Opfattelse. I en Note til 2. Del modificeres Fremstillingen de nævnte Steder under Henvisning til 2. Del S. 72 noget, men, naar det hele ses i Sammenhæng, dog ret uklart. Hvad der imidlertid synes klart er, at Hr. Schovelin fastholder, at Guldberg havde en væsentlig Indflydelse paa Rigernes Handelspolitik, at denne modsat den tidligere Tid ikke længere blev Skatmesterens (Schimmelmans), men Udenrigsministerens (A. P. Bernstorffs) Sag, og at Schimmelmans Magtomraade alene var Finanspolitiken. Dette mener jeg er uholdbart.

Hvad Guldbergs Indflydelse i Tiden 1772—Novbr. 1780 angaar, da overvurderer Hr. Schovelin den. Paa alle økonomiske Omraader øvede Schimmelman i disse Aar en afgørende Indflydelse; det

kan ikke nytte, at Hr. Schovelin taler om en »uhjælpelig« Sammenblanding af Finans- og Handelspolitik; alle samtidige Kilder af Betydning, fremfor alt de store bernstorffske Korrespondancer og Schack-Rathlous Brevsamling i Ravnholtarkivet, som Hr. Schovelin ikke har benyttet, men som ligger til Grund for Provst Kochs Fremstilling (Hist. Tidskr. VI. R. 4. B.), min Bog om »Bernstorff og Guldberg« og de utrykte, men af Prof. Holm benyttede ostenske Breve — viser klart, at Schimmelmänn var »det store Hjul« i alt sligt. A. P. Bernstorff, nu og da Schack-Rathlou (og en kort Tid Gregers Juel) var hans fortrolige, med hvem han raadslog; til Guldberg toges der kun af Klogskab Hensyn. Alle andre Statsmænd — A. P. Bernstorff som Guldberg fulgte (med saglig Opposition hist og her selvfølgelig) Schimmelmänn, og det er jo bl. a. paavist, hvorledes Schimmelmänn lejlighedsvis tilbageslog Angreb paa sin Politik (Hist. Tidskr. VI. R. 4. S. 97 fig.). Hvad nu den Side af Rigets økonomiske Politik angik, som vedrørte Udlandet, ja da ved jeg ikke, hvad det er for en Forskel mellem Tiden 1773—1780 og den tidligere Tid, som Hr. Schovelin har set. Havde Rigernes Handelspolitik under J. H. E. Bernstorff været Skatmesterens Sag? Jeg ved ikke, hvad Forfatteren mener hermed. Forholdet er det, at A. P. Bernstorff og Schimmelmänn 1773—1780 her arbejdede sammen, som J. H. E. Bernstorff og Schimmelmänn havde gjort før 1770, og Schimmelmännns Virksomhed indskrænkede sig aldeles ikke til den indre Finanspolitik. For Guldberg bliver der ikke Plads. Det er netop blandt andre Bevæggrunde ogsaa for

at kunne øve en Indflydelse paa Handelspolitiken gennem Udenrigsministeren, at Guldberg i Novbr. 1780 erstatter Bernstorff med Rosencrone. Den skarpe Sondring mellem Finanspolitik og Handelspolitik, som Hr. Schovelin absolut vil forcere frem, har ikke megen Rod i Virkeligheden. Hvorledes den formelle Embedsfordeling end var, saa er det sikkert, at ved reel Politik paa økonomiske Omraader, under Overvejelser og Beslutninger, sondredes der ikke, og overalt havde Schimmelmans Hovedindflydelsen. Guldberg lærte af ham og docerede saa sine Theorier i Brevene til P. C. Schumacher. Disse findes i Rigsarkivet, og det er mærkeligt, at Hr. Schovelin ikke har benyttet dem, da de jo dog stadig citeres, medens kun et Par Stykker er trykte. Det vilde dog have været rimeligere at holde sig til dem, der bl. a. indeholder en uendelig, handelspolitisk Theoretisering fra Aarene 1780—1784, end til Guldbergs senere Breve. Men ogsaa paa A. P. Bernstorffs økonomiske Betragtninger er Schimmelmans Indflydelse overvældende stor; herom kan der ingen som helst Tvivl være. Vil man se dette som en Forringelse af Bernstorffs Betydning overhovedet, saa har jeg intet derimod, men jeg formaar ganske vist ikke heller at omtale Bernstorff i saa højtflyvende Vendinger som Hr. Schovelin.

Hvad jeg her har sagt og som — det maa jeg vedblivende hævde — staar i Modsætning til Hr. Schovelins Fremstilling, særlig i 1. Del, støtter sig som sagt paa alle de nævnte samtidige Breve. Hr. Schovelin kan ikke betegne den Kritik, som jeg i Overensstemmelse hermed fremførte i min Bog om Bernstorff og

Guldberg efter Fremkomsten af 1. Del af »Fra den danske Handels Empire«, som »en løst henkastet Bemærkning«, (hvad der overhovedet kun bliver muligt for ham ved kun at citere en Sætning af en lang Note!) men maa fremføre reelle Beviser for sin Opfattelse. Jeg finder i hans Bog stadig kun Guldbergs berømt Brev af 24. Juli 1767, som ikke kan veje de mange samtidige Breve op. Forfatteren lægger overhovedet alt for stor Vægt paa dette Brev og paa Forskellen mellem dette senere lavede Program og den Plan, som Guldberg fremførte i Struensees Finanskommision — en Forskel, der væsentlig betinger Hr. Schovelins Fremhævelse af Guldbergs Betydning.

Jeg benytter Lejligheden til at omtale et andet Punkt, hvor Hr. Schovelin tager til Genmæle mod en Kritik, jeg har fremført af hans Bog, nemlig af Spørgsmaalet om Statens Overtagelse af Banken 1773. Jeg havde i mine Bemærkninger (»Bernstorff og Guldberg« S. 252) virkelig sikret mig mod alt theoretisk Pindehuggeri, og det er da lidt »unødvendigt og overflødigt« af Hr. Schovelin, at lade som om han tror, at jeg er ubekendt med de simpleste Regler om Seddelpenge og Bankvæsen eller skulde have nødig at lære dem af hans Bog. Mine paa-gældende Bemærkninger er ganske korrekte, og Hr. Schovelin burde have indset det. Sagen er denne: Da Regeringen (o: Schimmelmänn og A. P. Bernstorff) ledede Bankens Overtagelse, var de sig — der er positive Udtalelser derom — klart bevidst, at der var Fare for at »Finanserne« kunde lade sig friste til at bruge Banken paa uforsvarlig Maade. Dette

blev som bekendt Tilfældet, og da Regeringen senere (stærkest i Aarene 1807—1813) forøgede Seddelmassen; fordi man behøvede Penge, som man ikke kunde skaffe sig ad ordinær Vej, saa manøvrerede man virkelig med »Værdier, der kun var Papir«, og jeg tror ærlig talt ikke, at Hr. Schovelin vilde have sat overvættets Pris paa de danske Courantbanksedlers paalydende Værdi efter 5. Jan. 1813. Og hvad er det for Tale om, at jeg ikke forstaar at skælné mellem »for store Statsudgifter« og »letsindig Bankpolitik«? Bankens Overtagelse 1773 fristede jo netop Regeringen til at drive »letsindig Bankpolitik«, o: til at lade finansielle Regeringshensyn og ikke bankmæssige Betragtninger bestemme Seddeludstedelsen, da Statsudgifterne blev for store. Dette var virkelig en Hovedgrund til, at »Statens Pengevæsen blev rystet i sit Inderste«, og naar — hvad der er in confesso — A. P. Bernstorff og Schimmelmann forstod Faren, o: ikke paa dette Punkt saa meget anderledes paa Sagen end vi nu, saa er der al Grund til at bebrejde dem stærkt, at de undlod at tage de nødvendige Forholdsregler.

Men som tidligere sagt paa slige rent reelle Punkter, er der for en Historiker ikke Anledning til videregaaende Kritik; thi hvad Hr. Schovelin meddeler om almindelige historiske Forhold, fjærner sig kun i ringe Grad fra det almen kendte. — —

Gennem hele Hr. Schovelins Bog spores en bevidst Stræben efter en ejendommelig Stil. Forfatteren har øjensynlig lagt særdeles Vægt herpaa, det er for ham utvivlsomt en Hovedfordel ved hans Arbejde.

Jeg indrømmer, at jeg ser dette ganske ander-

ledes. I og for sig skal jeg ingenlunde bestride, at et historisk Værk kan gives eller delvis gives i en Stil eller i en Sprogtone, der ligger den almindelige meget fjærn. Jeg erindrer i Øjeblikket ingen Forsker af Rang, der har forsøgt dette; men det kunde vel hænde, at det kunde ske. Det vilde i saa Fald være en Udvidelse af den Bestræbelse, der selvfølgelig findes hos alle historiske Forfattere, der lægger Vægt paa at skrive et godt dansk Sprog, nemlig inden for Sprogets Rammer at virke ved Genoptagelse af enkelte Ord, Ordforbindelser eller Sætningsformer, der er lødige og ægte, men gaaede i Glemme eller ud af almindelig Skriftbrug. Vi har i vor Historie Exempler paa en saadan Bestræbelse, der er lykkedes saare vel; jeg behøver blot at nævne A. D. Jørgensens Navn, for at enhver bliver mindet om en sjælden sproglig Kraft, en fin og taktfuld Fornyer af Sproget. Vist er det imidlertid, at ethvert saadant Skridt bort fra det tilvante, for at det kan billiges, maa gøres med en Autoritet af dobbelt Art. For det første maa Fremstillingens reelle Værdi være saa stor, at den fuldtud kan bære Forsøget; man maa ikke kunne opkaste det Spørgsmaal, om ikke Formen er valgt for at dække over Indholdets mindre store Lødighed. Og dernæst maa Forfatteren lægge en betydelig sproglig Myndighed for Dagen; hans Sprogsans maa være fin og skolet, han maa være vis paa at søge de rette Steder og kunne vælge med Sikkerhed og Takt; alt hvad der er uægte og sammenbragt, maa skurre i hans Øren. Hvad der maaske kan være et Produkt af Kunst og meget Arbejde, maa som færdigt falde let og frit og helt naturligt. Hvis ikke

disse Fordringer opfyldes, bør en Forfatter undlade Forsøget.

Hr. Schovelins Forsøg er efter mit Skøn ikke lykkedes, han har ikke haft den fornødne Autoritet. Alt for ofte kan man ikke frigøre sig for den Følelse, at Forfatteren, hvor han kun har haft alment kendt Stof at benytte — en Skæbne, som jo i og for sig ikke er saa slem, og som enhver Historiker ofte er udsat for paa et eller andet Punkt af sin Fremstilling — da med Vold og Magt har villet levere noget originalt, og derfor har grebet til den Udvej at sige alt anderledes, end det er sagt før. Typisk i denne Henseende er Afsnittet om den Sammensværgelse, der førte til Regeringsforandringen 1784 (II. Del S. 59—67). Her har Hr. Schovelin ikke kunnet sige noget nyt; da han ikke har brugt det utrykte Materiale, der dog endnu er at finde i rigt Maal, f. Ex. i de bülowske Papirer paa det kgl. Bibliothek, saa har han villet fortælle det almenkendte i en ny Stil. Han leverer saa en Sagapastiche om Kronprins Frederik; den er utvivlsomt velment, men ærlig talt synes jeg den virker som ufrivillig Komik, saa kunstlet og unaturlig er den. Og hvad skal dog dette til? Hvorfor skal simple Kendsgerninger laves til i en ny Sauce, blot for at levere noget originalt, thi anden Grund kan der ikke være dertil? Hvorfor kan man ikke sige simple Ting simpelt og naturligt?

Nu lad gaa, hvis den Stil, Hr. Schovelin havde valgt, var et Fremskridt fra almindelig godt dansk Sprog. Dette kan Hr. Schovelin i alt Fald særdeles godt skrive, derom vidner mange Steder i Bogen, ligesom der er virkelig fine og veltrufne Interiører,

men ganske vist inden for de Rammer, inden for hvilke ogsaa andre historiske Forfattere har bevæget sig. Jeg skal saaledes nævne Interiøret fra Mødet paa Fredensborg d. 17. Oktober 1782² (II. Del S. 30), der forekommer mig meget vellykket. Om det »ny« Sprog kan det samme derimod ingenlunde siges.

Det er for det første aldeles ikke noget ensartet helstøbt Sprog; det er — hvilke Studier der saa ligger bag ved det (Hr. Schovelin antyder, at han har lært meget af Ove Malling og Vilh. Andersen) — et underligt Miskmask. Jeg har i en Anmeldelse set udtalt den Mening, at det er en Efterligning af Sproget, som det skreves her i Danmark i forrige Aarhundrede. Dette er en fuldkommen Misforstaaelse. Læser man de Steder i Hr. Schovelins Bog igennem, hvor hans Bestræbelser efter sproglig Egenhed er særlig fremtrædende, eller samler man de enkelte Ord og Sprogformer, hvormed han næsten paa hver Side søger at forny sin Stil, saa vil man se, at der ikke er det fjærneste System i Forfatterens Bestræbelser. Hist og her finder man i Udtryk eller Fortælleform en Klang af Sagatonen, her er det Guldbergs Breve eller Ove Mallings eller Martfeldts Skrifter, der skal være Mønster, her Folkeviser fra Middelalderen, her franske Citater fra schimmelmanske eller bernstorffske Breve, her snubler man over Prosalinier, der viser sig at være rimede Vers à la Boganis — men midt imellem en Række Ord, der er selvlavede eller i alt Fald ikke har hjemme i det 18. Aarhundrede. Og stadig virkes der ved højst tvivlsomme sproglige Midler. Der er Bogstavrim i en Uendelighed, en Mængde synonyme Udtryk dynges

paa hinanden til en ustandselig Ordflom. Rekorden er nok sat 2. Del S. 40 midt: »Det var ikke en Byge ... det var af den Slags Tordenvejr. ... Det var ikke et forbigaaende Skybrud, det var selve den ufrugtbare Regntid, der begyndte. Det var en brat Omskiftelse, af ... en gennemgaaende Forskydning — en storartet Sceneforandring ... Det var Faraos syv magre Køer«, eller I. S. 28: »Al Tidens Nød og Trang, Vanskeligheder og Forlegenheder«. Man bringes her til at tænke paa J. P. Jacobsens: »Hans Ord summede som Spyfluer om hans døde Tanker«, Sprogkunstleri skaber de voveligste Ting, Billeder af saare tvivlsom Ægthed, næsten meningsløse Ord-sammenstillinger, højtravende Vendinger i Lejebibliotheksstil, flade Ordspil og Antitheser vrimler det af. Som Exempler, tage rent i Flæng, skal jeg blot nævne: II, 23. »Det blev derfor hans (Guldbergs) Stemmegaffel, der kom til at slaa Kammertonen an«, II, 77. »Snogen« (Guldberg) rejste sig hvæsende paa Halen som en Hugorm«, II, 196, »stjernetaagede Theorier eller stuelærde Tanker«; II, 251, »føre et Forehavende gennem Revl og Krat«. II, 27, om Guldberg »et gammelt Foliantbind i Lapidarstil«. I, 49, »Hermed skulde man have troet den hellige Grav eller i alt Fald Banken vel forvaret«. I, 15, »Tidens af Krig opfyldte Farvand«. I, 32, »Om alt dette og om Bernstorffs herlige Svar, at Slesvig var Kongen ved sin Krone forpligtet til at bevare saa længe der var et Væрге i hans Rige, skal her kun mindes i Tavshed« (!!!); II, 26, de fejreste og frugtbareste Tilskyndelser; II, 33, »denne Gang var det ej alene et Fejltrin, men et Faldtrin«. Der kunde citeres

videre, men den opmærksomme Læser af Hr. Schovelins Bog vil selv med Lethed kunne supplere, hvor som helst han saa vil slaa op. Det er mærkeligt, at Forfatteren ikke har taget sig i Agt for rundt om i sin Bog netop at karakterisere andre Stilarter paa en Maade, som man under Læsningen af hans Bog fristes til at vende mod ham selv. Saaledes skriver han I, 48 om den Tidsalder, han skildrer, at den er »fuld af Snørkler, Omsvøb, højtidelig og kunstig Omstændelighed og forloren Pathos«, og II, 99 om Guldbergs »Bedemandsstil med alle de sære snørklede Sætninger, alle de pedantiske Omsvøb, alle de Skolemesterformaninger og kunstige Tirader, al den Salvelse og Svulst, Selvbehagelighed og Vidtløftighed«.

Vi har jo tidligere i dansk Literatur set Forsøg paa at skabe en gammeldags Stil; J. P. Jacobsen og Woldemar er vel de Forfattere, vi nærmest tænker paa, og særlig den første mærker man jo nok, at Hr. Schovelin ogsaa har husket. Men hvad de i Skønlitteraturen muligvis har gjort med Held, er det farligt at prøve paa at efterligne i en videnskabelig Bog, ja ogsaa i en populær videnskabelig, saafremt man ikke fuldt ud vil lade alle videnskabelige Pretensioner falde. Det er fremfor alt det umethodiske og tilfældige, om man vil det stemningsagtige i Hr. Schovelins Sprogforsøg, der fælder det. Det er hverken Kunst eller Videnskab at strø alle de sære Ord og snørklede Vendinger, man husker fra sin Læsning, ud rundt om i sin Bog. Kun en godtroende Læser kan tage for fin og høj Stil, hvad der ikke er andet end Unatur.

At en Bog er baaren af en stærk Subjektivitet,

er et stort Gode; men naar Subjektivitetens Luner og Indfald er saa lidet taktfuldt beherskede som her, er det højst uheldigt. Man mærker slet ingen Respekt for de store Krav til Historikeren, som A. D. Jørgensen gjerne benævnedes »den svære Kunst at sige det simple simpelt, og det store med Værdighed«.

Saaledes mener jeg, at der paa Hovedpunkter maa rettes stærk Kritik mod Hr. Schovelins Bog; at den indeholder Ting af Værdi og paa visse Punkter har bragt vor Viden og Forstaaelse fremad, har jeg tidligere fremhævet. Men dens Værdi staar ikke i Forhold til den Pretension, hvormed den er skreven. At Forfatteren forsøger at række videre, end han evner, og være original, hvor han ikke er det, eller hvor Originaliteten kun er Unatur, skader denne Bog i allerhøjeste Grad. Havde den Kraft, der her er gaaet til Spilde, været anvendt paa en Uddybning af Stoffet, havde Tid og Arbejde været bedre anvendt. Er der noget der præger dansk Historie-skrivning i den sidste Menneskealder, saaledes som den er skabt af en Række nu ældre Forskere, da er det Ægthed og Tilforladelighed, Jævnhed og Værdighed. Da Hr. Rubin skrev sin Bog, viste den, at han fuldt ud besad alle disse Egenskaber, og danske Historikere har siden kunnet lære af ham. Om Hr. Schovelins Arbejde kan det samme ikke siges, og Sammenligning med Hr. Rubins Værk taaler det ikke.

Aage Friis.

Til ovenstaaende Anmeldelse maa det være mig tilladt at knytte følgende Bemærkninger. Jeg har fundet det højst naturligt, at Redaktøren i sin Tid har opfordret

Dr. Friis — som historisk Forfatter for den Periodes Vedkommende, Kontorchef Schovelins Bog omhandler — til at anmelde »Fra den danske Handels Empire«. Men jeg har ikke kendt Anmeldelsen, før den, efter Sædvane, blev mig tilsendt i Korrektur. Dens Optagelse i et Tidsskrift, af hvilket jeg er Medudgiver, var mig da ganske vist noget ejendommelig, af Grunde som Læserne af Anmeldelsen ville forstaa, men jeg har ikke villet gøre mindste Forslag til Forandring for ikke heller indirekte at give nogen Mening tilkende. Jeg tror, at naar i et Tidsskrift Artikler af navngivne Videnskabsmænd omtale Tidsskriftets Udgivere qua Forfattere, hvad enten det er rosende eller dadlende, er den her fulgte Fremgangsmaade den almindelige og vistnok ogsaa den rette.

Marcus Rubin.
